

HAÁG ZALÁN ISTVÁN

haagzalan@yahoo.de

PhD-hallgató (PTE BTK), egyetemi oktató (SZTE)

„Magam előtt látom a rémült arcokat”

1956. október 26., Szeged – A Takaréktár utcai sortűz
egy egykori gimnazista szemével



— “I see the scared faces before me”
26 October 1956, Szeged – The Salvo in the Takaréktár Street
in the Eyes of a Student —

DOI 10.14232/belv.2017.1.12

<https://doi.org/10.14232/belv.2017.1.12>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Haág Zalán István (2017): „Magam előtt látom a rémült arcokat”. 1956. október 26., Szeged – A Takaréktár utcai sortűz egy egykori gimnazista szemével. Belvedere Meridionale 29. évf. 1. sz. 127–130. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Kerecsi István, a Takaréktár utcai sortűz szemtanúja



1956. október 26-án 30-40.000 ember tüntetett Szegeden. A Széchenyi teret katonaság zárta le a demonstráló tömeg elől. A katonai erőt a kiskunmajsai 31. lövészezred adta. A tüntető tömeg a Széchenyi tér felé haladt. Több egyetemi professzor megkísérelte egyetemisták segítségével a tömeget az Ady térre vezetni, de a tömeg befordult a Takaréktár utcára és a városháza felé indult. A tűzparancssal bíró katonaság – hogy megakadályozza a tömeg Széchenyi térre jutását – a Takaréktár utcai torkolatnál a levegőbe adott le sortüzet. A lövedékek egy része a Takaréktár utcai épületeken – elsősorban a bank épületén – gellert kapott és a tömegbe csapódott. Schwarcz Lajos kendergyári munkás meghalt, a lövedékektől a források szerint 7-16 ember szenvedett sérüléseket, mások pedig a kitört pánik során sérültek meg. A sebesültek száma kéttucatnyi lehetett, közülük többek álapota volt igen súlyos. Olyan is akadt közülük, akinek a lábát végül amputálni kellett.

A kommunista hatalom azonban hiába alkalmazott erőszakot, a forradalom hamarosan Szegeden is győzött. Bár a szovjet bevonulást követően évtizedeken át hallgatni kellett erről a szomorú eseményről is, mindazoknak, akik átélték, életre szóló, megrázó élményt jelentett. A rendszerváltás óta szabadon lehetne beszélni a drámai történetről, mégis kevesen vállalták, hogy szélesebb körben mesélik el, mit éltek át akkor. Az egykori szemtanú, az események idején első osztályos gimnazista, Kerezi István is most első ízben idézi fel a történeteket nagyobb nyilvánosság előtt – a Belvedere Meridionale kérésére.

BELVEDERE MERIDIONALE: – Tizenéves fiúként milyennek látta az ötvenes évek Magyarországát? Mi érett meg az akkori gazdasági, politikai helyzetből?

KEREZI ISTVÁN: – 1942 májusában születtem, tehát 14 éves múltam az ötvenhatos forradalom idején. A szüleim munkások – azaz hivatalosan a kommunista rendszer vezető osztályának a tagjai – voltak, az Újszegedi Kendergyárban dolgoztak. Ma már felfoghatatlan szegénységben élünk. Négyünkre

jutott naponta egy kilónyi kenyérjegy, és jó, ha nem kis sorbanállás után – hús címén – hetente egyszer csonthoz juthattunk „élelemként”. Gyakorlatilag éhezünk, miközben tapsoltunk Rákosi pajtásnak. Még egy tizenéves gyerek számára is ordító ellentmondás volt a rendszer propagandája és a nap mint nap megtapasztalt valóság között.

B. M.: – 56 őszén valami felbolydult a városban, legelőször az egyetemen. Középiskolás diákként érzékeltek ebből valamit?

K. I.: – A Bölcsészkar Auditórium Maximumában tartott diákgyűlésekről, a MEFESZ megalakulásáról csak a forradalom napjaiban szereztünk tudomást, korábban ezek a hírek még nem jutottak el hozzánk. Az október 23-ai fővárosi eseményekről a rádióból értesültünk. Aznap este már Szegeden is volt tüntetés, amelyen apám is részt vett. Másnap hajnalban ért haza a Szőregi úti házunkba, és elmesélte, mi történt a városban. Akkor még elmentünk iskolába, ahol éreztük a forradalmi hangulatot. A Radnóti Gimnázium első osztályába jártam. Ekkor már olyan volt a légkör, hogy nem vettük komolyan a tanórákat. Az iskolába is érkeztek forradalmi tettekre buzdító, azt is mondhatnám, hogy lázító, munkás külsejű emberek, máig nem tudom, mennyire volt spontán az érzésük, illetve kinek a biztatására jöttek. A városban járva azonban már ezekben a napokban találkoztunk ki tudja, honnan idevezényelt tankokkal, például az Oskola utcában is. Mivel orosz tagozatra jártunk, beszédbe tudtunk elegyedni a szovjet katonákkal. Nem csupán legenda, mert én is megtapasztaltam, hogy többen azt hitték közülük, Egyiptomba érkeztek a „szuezi válság” megoldása érdekében. Ők is teljesen félre voltak vezetve. Mi azért elmondtuk nekik, hogy ez Szeged és nem Suez.

B. M.: – Hamarosan érkezett október 26-a, a Takaréktár utcai sortűz napja. Ön is ott volt az események sűrűjében. Hogyan emlékszik vissza arra a napra?

K. I.: – Aznap is iskolába mentünk, de sokan csatlakozni akartunk a tüntetőkhöz. Katinéni, az osztályfőnökünk minden gyerektől,

aki csatlakozni akart a tüntetéshez, egyenként kérte, hogy mondja a szemébe: saját felelősségére megy demonstrálni. Ezután mehettünk. 10 óra után – nem csapatba rendeződve, hanem csak úgy, egyénileg – csatlakoztunk az utcán hömpölygő tömeghez, szinte egyesével feloldódtunk abban. A Radnótiból a Lenin körúton át a Takaréktár utcába jutottam az ekkora már tízezres nagyságrendűre duzzadt, örült nagy tömeggel, a cél a Széchenyi tér volt. Azonban kisvártatva megláttuk, hogy az utcát sisakos katonák vagy ávosok sorfala zárja le. Egyméteres távolságra álltak egymástól, kezükben az emberek felé tartott géppisztollyal. Máig emlékszem a szigorú nézésükre, a fenyegető tekintetre. A megfélemlítést célzó pszichikai hatást fokozta a fegyveresek mögött elhelyezkedő, a villamos sínekkel párhuzamosan álló, nyitott platós teherautó, rajta a tömeg felé irányított géppuskával.

Én az utca közepén álltam, az utca addigra zsúfolásig volt telve emberekkel. Az OTP előtt egy srác magyar zászlóval állt, később tudtam meg, hogy Schwarcz Lajos volt, aki korábban szintén a Radnótiba járt. Azt, hogy pontosan mi történt legelől, nem láttam.

B. M.: – Milyen volt a tömeg hangulata? Jelszavak, éneklés, vagy tanácstalan, esetleg feszült várakozás jellemezte?

K. I.: – Nem emlékszem pontosan, mennyi idő telt el a Takaréktár utcában, talán egy órát is eltölthettünk ott. Jelszavak skandálása vagy éneklés nem volt, az emberek beszélgettek, és általánosan nyugtalan légkörre emlékszem. Majd, számomra hirtelenül, kattogni kezdtek a géppisztolyok. Akkor úgy tűnt, a környező házak tetejéről lőnek ránk. A körülöttem lévőekkel egyetemben én is ösztönösen hasra vettem magam, volt, hogy 6-8 ember feküdt egymás hegyén-hátán. Lement egy géppisztolysorozat, ezt követően elkezdtünk felállni, amikor újabb sorozatlövés következett. Újra a földre vetettük magunkat. Magam előtt látom most is a rémült arcokat, érzem a szörnyű nyugtalanságot, halálom a félelem szülte sikítást. A kavargásban és a menekülésben hátrahagyva rengeteg sapka,

szatyor, ridikül, táska, cipő hevert szanaszét. A zászlót, amelyet Schwarcz Lajos tartott, szintén eldőlve láttam. Az OTP melletti, első emeleti orvosi rendelőből hoztak le egy ágyat, erre fektették Schwarczot, akinek golyó oltotta ki az életét. Ekkor a tömeg sokkolva volt, négy férfi azonban odavitte Schwarcz holttestét az egyenruhások elé, és ordították: „Nézzétek, mit csináltatok!” A tehetetlen düh, az elkésredés nagyobb volt bennük, mint a félelem. Később mentőautó érkezett, elvitték a sérülteket, merthogy azok is szép számmal voltak. Apám egyik munkatársa, Pajkó nevezetű, is köztük volt. Háromszor műtötték meg, később rendbe jött és munkába is tudott állni.

Amikor felocsúdtam a történetek hatása alól, hazamentem. Otthon tudtam meg, hogy a szüleim is ott voltak a Takaréktár utca elején, de a tömegben és a kavargásban nem találkoztunk.

B. M.: – Hogyan emlékszik a következő hetekre: a forradalom győzelmére, illetve a szovjet bevonulásra és a megtorlásra?

K. I.: – Kikerültem az események „sűrűjéből”, mivel két nappal ezt követően skarlátot állapítottak meg nálam, a fertőző kórházba kerültem a Pulz utcába, hat hétig itt is voltam. A nővérektől értesültem a szovjet bevonulásról, a kijárási tilalomról, mely alól még a munkájukat végző orvosok is speciális szabályok betartásával (lámpa, igazolás) kaphattak felmentést. Utólag szüleim is meséltek az eseményekről, például arról, hogy a szovjet tankok a Szőregi úton négyes oszlopban haladva hogyan tarolták le, ami az útjukba került, beleértve a két oldalt elhelyezkedő eperfákat is.

B. M.: – A Radnóti Gimnáziumba járt, ahol 56 végén zászlót bontott a forradalom eszmeiségét képviselő Diákszövetség. Mire emlékszik a szervezet működéséről?

K. I.: – Én nem vettem benne részt, emlékeim szerint inkább a felsőbb évfolyamosok voltak aktívak. Újévkor szénszünet következett, majd a tanítás megindulása után még az iskolarádióból értesültünk a Diákszövetséggel kapcsolatos hírekről is. Ez nem sokáig tartott,

az új hatalom felszámolt mindenfajta ellenál-lási kísérletet.

B. M.: – Hogyan élték át a megtorlás időszakát, illetve a kádári vezetés hatalmának megszilárdulását?

K. I.: – Januárban elkezdtek lefogni a munkástanácsok vezetőit. Szüleim is félték, ezért egy-két hétig barátoknál aludtunk abban bízva, hogy akkor őket nem érheti baj. Január végén aztán csak hazamentünk. Persze apámat is, mint munkástanács-tagot, elvitték a többiekkel együtt. A Csillag börtönbe került, de két nap elteltével, mivel nem tudtak semmi terhelőt rábizonyítani, elengedték.

Nekünk, középiskolásoknak ez idő tájt lapokat osztottak ki az iskolában a tanárok, az azon lévő kérdésekre kellett válaszolni a megelőző hónapokkal, hetekkel kapcsolatos tevékenységünket illetően. Például, hogy részt vettünk-e bármilyen „ellenforradalmi” cselekményben, tüntetésen stb. Persze ekkor már mindenki tudta, mi az a válasz, amivel elkerülheti a későbbi kellemetlenséget: „nem, nem vettünk részt semmiben, nem is tudtuk, hogy hol mi történt”...

Így is volt azonban, akit még a hatvanas évek elején is utolért a bosszú: barátom, Majzik Mátyás – tudomásom szerint a Radnóti igazgatójának feljelentése miatt – már mint tanító szakos főiskolai hallgató a hatvanas évek elején kényszerült több hónapos bujkálásra. Később is kalandosan alakult az élete, hiszen nevelőtiszt lett a börtönben, végül börtönlelkészként teljesített sokoldalú szolgálatot.

B. M.: – Ön később a JATE-n helyezkedett el, ahonnan évekkel korábban kipattant a forradalom szikrája. Ezért is érdekes lehet, hogy a hatvanas-hetvenes években szóba került-e az egyetemen legalább egymás között a forradalom, vagy teljes volt a hallgatás a témában?

K. I.: – Valóban, 1966-tól dolgoztam a JATE-n irodagép-műszerészként. A mindennapi megélhetési gondok közepette abban a politikai légkörben kevésbé volt szó ötvenhat-ról. De egymás közötti beszélgetésekben azért előkerült.

Az egyetemen sokféle embert összehozott a sors. Két-három évig például munkatársam volt elektroműszerészként Tóth István, akinek öccse egyik felelőse és részese volt a Takaréktár utcai sortűznek. De – ahogy István fogalmazott – megtagadta, kitagadta öccsét ötvenhatos szerepe miatt. Egyébként is hangoztatta rendszerellenes véleményét. Később a vendéglátó-iparban helyezkedett el hűtőgépszerelőként.

Emlékszem egy másik esetre is: egy barátom a jogra felvételizett a hatvanas évek közepén. A felvételi beszélgetésen – nem tudatos rendszerellenes megszólalásként, hanem csak úgy kicsúszott a száján – forradalomnak nevezte az ötvenhatos eseményeket. Amit a felvételi bizottságtól kapott, nem tette zsebre. Világossá tették számára, hogy olyan tájékozatlan vagy reakciós elemre, aki nem azt mondja, hogy itt ellenforradalom volt, nincs szükség a jogi karon.

B. M.: – Ön kisiparosként is dolgozni kezdett, amit – bár engedéllyel végzett tevékenység volt – a rendszer működtetői közül sokan mégsem néztek jó szemmel, hiszen úgy gondolták, bomlasztja a szocialista rendet. Érte-e emiatt bármiféle kellemetlenség, vagy a kádári konszolidációhoz hozzátartozott, hogy nyugodtan végezhetette munkáját?

K. I.: – Lényegében ismeretség, úgy is mondhatnám, protekció révén sikerült engedélyt kapnom a kisiparos tevékenységre 1967-ben, vagyis a főállásom mellett is végezhettem az irodagép-műszerész tevékenységemet hivatalosan négy órában. A maszekokra, ahogyan akkor neveztek minket, valóban sokan gyanakodva tekintettek. Ebben az ideológia mellett az irigység is szerepet játszott. Az egyetem és általában a társadalom is tele volt besúgókkal vagy önkéntes jelentgetőkkel. Engem is folyton feljelentettek. Emiatt a hatóságok sokszor ellenőriztek, tudni akarták, ugyan miből tudtam lakást, Trabantot venni, hétvégi házat építeni. Ezek a – nem kifejezetten politikai alapú, de a rendszer lényegéből következő – vegzálások a hatvanas-hetvenes években időről időre előke-rültek.